

SİVAS GÖK MEDRESE (SAHİBİYE MEDRESESİ) VE KİTABELERİNDEKİ RİVAYETLERİN HADİS DEĞERİ

Sami ŞAHİN*

Anahtar kelimeler:

Gök Medrese, Sahibiye, kitabe, hadis.

ÖZET

Anadolu Selçukluları döneminde Sivas'ta dört tane medrese yapılmıştır. Bunlardan Gök Medrese, yapıldığı 670/1271 yılından günümüze kadar ayakta kalmayı başaranlardandır. Kitabeleri de büyük ölçüde aslı şeklini korumaktadır. Bu kitabelerde geçen ve hadis olduğu nitelenen bazı ifadeler bulunmaktadır. Bu makalede söz konusu ifadelerin kaynaklarını ve hadis olup olmadıklarını incelemeye, kısaca hadis değerlerini tespit etmeye çalıştık.

Key words:

Blue Madrasa, Sahibia, inscription, hadith (tradition).

ABSTRACT

Sivas Blue Madrasa (Sahibia Madrasa) And The Traditional (Hadith) Value Of The Narratives On Its Inscriptions

Four madrasas were built during the period of Anatolian Seljuks. Of these madrasas only the Blue Madrasa has kept on staying so far since 670/1271, and its inscriptions are stil protecting their original forms. In these inscriptions are some statements described as hadith. In this article we tried to examine the sources of these statements and whether they are really hadith or not and we tried to determine their traditional (hadith) value.

Giriş

Anadolu Selçuklu ve Beylikleri döneminde Anadolunun bir çok yerinde medreseler yapılmıştır. Konya'da Şemseddin Altun Aba, Şerif Mesud, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi, Molla Atik, Hatuniye; Kayseri'de Sahibiye, Avgunu, Seraceddin, Hand Hatun; Sivas'ta Gök Medrese, Keykavus, Buruciye, Çifte Minareli Medrese; Afyon'da Yusuf b. Yakup; Sinop'ta Süleyman Fervane; Kırşehir'de Caca Bey; Malatya'da Ulu Cami Medresesi; Antalya'da İmaret, Karatay, Ulu Cami Medresesi ve daha bir çok medrese o dönemde yapılmıştır.¹ Bunlardan Konya'daki Şemseddin Altun Aba Medresesi'nin Anadolu'da kurulan ilk medrese olduğu

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osman Medreseleri*, İstanbul, 1976, s.10.

belirtilmiştir.² Osmanlı döneminde de bu medreselerin sayı ve yer bakımından arttığı bilinmektedir.

Sivas'ta Danişmentlilerin başlattığı eğitim sürecini Selçuklular daha da geliştirerek devam ettirmişlerdir. Selçuklular döneminde yapılan medreseler, o dönemin eğitim ve kültür düzeyini çok güzel yansıtır. Öyle ki Osmanlı devrinde bile bu dereceye ulaşamadığı rahatlıkla söylenebilir.³ Bu yüzden Sivas aradan geçen yıllara rağmen hala Selçuklu şehri olma özelliğini taşır ve böyle yad edilir.

Çeşitli medreseleriyle Sivas, XIII. yüzyılda büyük bir eğitim ve bilim şehri durumuna gelmiştir. İzzeddin Keykavus b. Keyhusrev tarafından 614/1217 yılında hastane olarak hizmet veren sağlık bilimleri merkezi mahiyetindeki Şifaiye Medresesi yaptırılmıştır. Bunu 1271 yılında yapılan Gök Medrese, Burûciye Medresesi ve Çifte Minareli Medrese olmak üzere üç önemli medrese takip eder. Bu medreselerden Burûciye'de gök bilimleri, Gök Medrese ve Çifte minareli medresede ise hukuk ve din eğitimi gibi bilim dallarına ait eğitim ve araştırma faaliyetleri yapılmıştır. Ayrıca bu medreseler ilmî gelişmelere kaynaklık etme gibi bir görevi de yüklenmiştir. Gök Medrese'de daima bir müderris ve iki müfdin yanı sıra fakih ve araştırmacılardan yirmi kişinin bulunmasının şart koşulması⁴ bunun en güzel örneğini teşkil eder.

Bu kısa girişten sonra asıl konuya dönebiliriz. Biz bu makalemizde Sivas'ta bulunan ve bir adı Sahibiye diğer adı ise Gök Medrese olan medresenin kitabelerini incelemeye çalışacağız. Bu inceleme ve araştırmadan amacımız kitabelerde hadis olan metinlerle olmayanları birbirinden ayırabilmek, hadis olanların hangi kaynaklarda geçtiğine vâkıf olabilmek ve sıhhat derecelerini öğrenebilmektir. Ancak mevzuyu daha iyi anlayabilmek için önce Gök Medrese'nin kısa bir tarihçesine temas etmek yerinde olacaktır.

Gök Medrese'nin Tarihçesi

Hicrî VII. miladî XIII. asır Anadolu Selçukluları için bayındırlık faaliyetleri ve medeni eserler açısından önemli bir dönemdir. Selçuklu idarecileri bu hususta birbirleriyle adeta yarış içerisine girmişlerdir. O dönemde sanatsal değeri yüksek olan eserler meydana getirilmiştir. Bunlardan biri de Gök Medrese'dir. Gök Medrese bugün kale olarak bilinen toprak tepenin güneydoğu eteğinde yapılmıştır. Yıpranmışlığına rağmen günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Gök Medrese, Anadolu Selçuklu Sultanı IV. Kılıçarslan'ın (663/1264) oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev (684/1285) döneminin etkili vezirlerinden olan Sahip Ata Ali b.

² Turan, Osman, "Şemseddin Altun Aba Vakfiyesi ve Hayatı", *Bellekten*, Sayı:42, s.204.

³ Sözen, Metin, *Anadolu Kentleri*, İstanbul 1971, I, 215.

⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 604, s.67; Bayram, Sadi - Karabacak, Ahmet Hamdi, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, XIII, 31-69, (1981), s.53.

Hüseyin (684/1285) tarafından 670/1271 yılında yaptırılmıştır.⁵ Biri Sahibiye diğeri Gök Medrese olmak üzere medresenin iki tane ismi vardır. Sahibiye ismini yaptıran kişinin lakabı olan Sahip Ata'dan, Gök Medrese ismini ise kullanılan çinilerin gök mavisi renginden almaktadır. Medreseyi yapan ustanın Kalûyân el-Konevî olduğu taç kapının yan yüzlerindeki kitabelerden anlaşılmaktadır.⁶ Kaluyan el-Konevi'nin, Gök Medrese'nin taş tuğla ve çini dekorasyonundaki ahengi düzenleyen, inşaatla birlikte çini atölyelerinde tüm sorumluluğu taşıyan sanatkar olduğu ve 78 yaşında iken Gök Medreseyi inşa ettiği bildirilmiştir.⁷

Medrese vaktiyle iki kat olarak yapılmış ise de sonraları üst kat aslı durumunu neredeyse tamamen kaybetmiş ve alt kısımda ise onüç oda kalmıştır.⁸ Bir zamanlar medreseye ait olup her gün 30 kişiye yemek dağıtılan bir dâr-ı ziyafet⁹ (misafirhane/imaret) ile bir hamam bulunduğu belirtilmekte ise de¹⁰ bugün bunlardan hiçbir iz kalmamıştır. Medresedeki bir kitabeden anlaşıldığına göre medrese, 1239/1823 yılında Sivas müftüsü Abdullah Efendi tarafından tamir edilerek onarılmıştır.

Medrese 1926 yılı Haziran ayına kadar bir müddet İmam ve Hatip Okulu, daha sonra da müze olarak kullanılmıştır.¹¹ Son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Sivas Belediyesi restorasyona karar vermiş ve bu yüzden etrafı çitle çevrilerek korumaya alınmıştır. Umarız eser eski mimari özelliğine yeniden kavuşur.

Medrese yapıldıktan sonra bir de vakfiye düzenlenmiştir.¹² Bu vakfiyeye göre medrese "Müslüman firkalardan fakihler, hukukçular, alimler, öğrenciler, Müslüman yoksullar ve Alevîlere vakfedilmiş, fıkıh ve bunu tamamlayıcı şerî ilimler ve dini hükümlerin tahsili için onlara mesken kılınmıştır. Medresede bir müderris, iki muîd, Müslüman fakihler ve araştırmacılar namlarıyla yirmi kişinin, fıkıh ilmi araştırmacı beş bekar, meseleleri ilka edici beş kişinin de fıkıhta üstünlük sağlamış, beş kişinin de tahsile yeni başlayan olmasını ve bu medresede beş vakit namazın cemaatle kılmak üzere mezkur mescitte daima bir imam, bundan başka bir imam, iki müezzin bir imam daha, kütüphanede kitapları muhafaza edici bir kişi, bir kapıcı, bir

⁵ Kitabesinde şöyle yazılıdır: امر بعمارة هذه المدرسة المباركة في ايام دولة السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم غياث الدنيا والدين كيجسرو بن قلع أرسلان خلد الله دولته صاحب الاعظم الدستور المعظم ابو الخيرات والحسنات فخر الدولة والدين علي بن الحسين احسن الله عاقبته في غرة محرم سنة سبعين و ستمائة. "Bu kutsal medresenin yapılmasını ulu sultan, yüce şahlar şahı, din ve dünyanın yardımcısı, Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev döneminde, – Allah devletini daim etsin- ulu sahip, büyük devlet adamı, hayır ve hasenat sahibi, din ve devletin iftiharını Hüseyin oğlu Ali – Allah sonunu hayır etsin – 670(1271) yılı Muharrem'in ilk günlerinde emretti."

⁶ Kitabede şu ifadeler bulunmaktadır: عمل الاستاذ كالويان القوي

⁷ Denizli, Hikmet, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Sivas, ts., s.92.

⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı – Nafiz, Rıdvan, *Sivas Şehri*, İstanbul, 1346/1928, s.116.

⁹ V.G.M.A.D.No:604, s.67; Bayram-Karabacak, "Gök Medrese Vakfiyesi", *V.D.*, XIII, 53, 56.

¹⁰ Uzunçarşılı - Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 117.

¹¹ Uzunçarşılı - Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 117.

¹² Vakfiyede yazılış tarihleriyle ilgili üç farklı tarih geçmektedir. Birincisi 24 Zilhicce 678 (24 Nisan 1280), ikincisi Zilkade 680 (Şubat 1282), üçüncüsü ise 19 Şevval 694 (19 Şubat 1295) olarak verilmektedir. Bkz. Bayram-Karabacak, "Gök Medrese Vakfiyesi", *V.D.*, XIII, 60; Uzunçarşılı - Nafiz de *Sivas Şehri*'nde (s.124) vakfiyeyi Zilkade 678 (Nisan 1280) tarihinde Konya kâdısı Siraceddin Ebu's-Sena Mahmud b. Ebi Bekr Ahmed Ermevî'nin (ö:682/1283) düzenlediğini ifade etmişlerdir. Ancak TDV İslam Ansiklopedisinde (XIV, 138-9) Gök Medrese maddesini yazan Özkan Ertuğrul vakfiyenin Şaban 663 (Haziran 1265) tarihinde düzenlendiğini belirtmektedir. Buna göre Gök Medrese yapılmadan seneler önce vakfiyesi düzenlenmiş oluyor. Ancak medrese yapılmadan önce vakfiyesinin düzenlenmiş olması pek makul gözükmemektedir.

ferraş bulunmasını ve müderrisin Şafî mezhebinden âlim, fakîh ve mezhebine göre şerî hükümlerde yetkili, usulü fıkhîta, hilâfiyat ilminde maharet sahibi olmasını ve herhangi bir zamanda Şafîlerden bu şehirde mezkur sıfatları haiz bulunmazsa müderrisliğin Hanefîlerden mezhebinde izah edilen sıfatları haiz alim ve fazıl bir zata tevdi edilmesini ve sonra zikrolunan sıfatları haiz Şafî mezhebinden bir alim zuhur ederse Hanefî olan müderristen de faziletli ise, mezkur müderrisliğin ona verilmesini; Hanefî olan zatın çekilmesini şart kılmıştır. Medresenin sadece bir mezhep ehline has olmayıp her mezhep ehli için açık olduğu” belirtilmiştir.¹³

Medresede görev alan hemen herkesin çıkan yemeklerden yemesi ve bazı görevlilere çeşitli gıdalar verilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca görevinin durumuna göre medrese çalışanlarına belli bir maaş ödenirdi. Müderris aylık gümüş 150 dirhem-i sultanî, iki muîdden her biri gümüş 50 dirhem-i sultanî, İslam hukukunu iyi bilen beş kişiden her biri ayda gümüş yirmişer dirhem-i sultanî alırdı. Yine medresede tahsil gören beş araştıracının her birine ayda gümüş 15 dirhem-i sultanî, fıkıh kitaplarını okutan ve ezberleten beş kişiden her birine aylık gümüş 10 dirhem-i sultanî ve beş mübtediden her birine gümüş 8 dirhem-i sultanî verilirdi. Medresenin diğer işlerini yerine getiren görevlilere de belli miktarlarda maaş verilmesi şart koşulmuştur.¹⁴ Bunlardan başka vakfiyenin değişik birçok yerinde vakfeden tarafından yoksul, fakir ve muhtaçlara çeşitli adlar altında yardımlar yapılması istenmiştir.

Gök Medrese için vakfedilen gelirler arasında 85 dükkan, 2 han, 2 hamam, 5 havasib, 1 kârhâne (işyeri), 30 hücre, 18 ev, 1 yağhane, 2 emlak, Sivas’a bağlı 9 köy, 4 bostan, 12 arazi, 1 çiftlik, 1 otlak, 2 ahır, 1 baklalık ve 1 değirmenin gelirleri görülmektedir.¹⁵ Gök Medrese için gelirleri vakfedilmiş köyler arasında Sivas’a bağlı Oğtavid, Bağçe, Kozköy ve Deyütsa köyleri ile Bahi Bikar mezraası¹⁶ yer almaktadır.¹⁷

Sâhip Ata, bu medreseyi devrin sultanı III.Gıyaseddin Keyhüsrev’in arz ve onayına sunduğunda o da bazı yerleri medrese için vakfetmiştir.¹⁸

Eser sanat tarihi açısından ele alınacak olursa şunlar söylenebilir: Selçuklu sanatının en seçkin ve en abidevî anıtlarından biri olan Gök Medrese süsleme sanatı ile mimarın birbirleriyle bütünlendiği nadide eserlerdendir. Girişte bir taç kapı ve iki minareden oluşan bu yapıt dikdörtgen bir plan üzere inşa edilmiştir. Taç kapının solunda üç lüleli çeşme yer alır.¹⁹ Avlunun ortasındaki havuz daha geç döneme aittir.

¹³ Bayram-Karabacak, “Gök Medrese Vakfiyesi”, *V.D.*, XIII, 53.

¹⁴ Bayram-Karabacak, “Gök Medrese Vakfiyesi”, *V.D.*, XIII, 54-56.

¹⁵ V.G.M.A, D.No:604, s.68-71; Bayram-Karabacak, “Gök Medrese Vakfiyesi”, *V.D.*, XIII, 54-60.

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri No:2, s.541, 544-5, 570.

¹⁷ Demir, Mustafa, *Türkiye Selçuklular ve Beylikleri Devrinde Sivas Şehri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Ü. Sos.Bil.Enst. Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1996, s.194-5.

¹⁸ V.G.M.A, D.No:604, s.71; Bayram-Karabacak, “Gök Medrese Vakfiyesi”, *V.D.*, XIII, 60.

¹⁹ Çeşmenin kitabesi ve anlamı şöyledir: امر بانشاء هذه العين في ايام دولة السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم غياث الدنيا و الدين ابي الفتح كخسرو بن قلع أرسلان خلد الله دولته الصاحب الاعظم و الدستور المعظم ابو الخيرات و الحسنات فخر الدولة و الدين علي بن الحسين احسن الله عاقبته “Bu çeşmenin yapılmasını, Büyük Sultan Kılıçarslan’ın oğlu Fetih(ler) sahibi Keyhüsrev’in döneminde -Allah devletini daim etsin- ulu sahip ve büyük devlet adamı, hayır ve hasenat sahibi din ve devletin iftiharî Hüseyin oğlu Ali emretti. Allah sonunu güzel etsin.”

Özellikle 31,25m. olan cephesi ve cephenin 1/3ünü kaplayan anıtsal mermer taç kapısıyla Gök Medrese XIII. yüzyılın karakterini tam anlamıyla yansıtır. Minarelerle birlikte yüksekliği 25m. olan taç kapı cepheden 1,80m. önce çıkmıştır. Taç kapıyı ondört sıralı mukarnasdan oluşan kavсарası petek manzarası göstermektedir. Taç kapının girişi basık kemerli, geçmeli renkli mermerdendir ve tabana kadar kesintisiz iner. Üst köşe taşlarında yepyeni ve benzersiz bir motif olarak birer yaprak kabartma oturur. Yaprığın içini bir birine girift hayvan başları doldurur. Koç, domuz, arslan, yılan, ejder, fil başlarının tanındığı bu kompozisyonda burç işaretlerinin kastedildiği sanılmaktadır. Türklerin oniki hayvanlı takviminde de bu hayvanların bir kısmı mevcuttur. Bu takvimin hayvanları sığır, tavşan, pars, tavşan, ejder, yılan, at, koyun, maymun, tavuk, köpek ve domuzdur. Taç kapıyı dış şeritlerden sonra üç yönden dönen bitkisel ve geometrik dekorlu bordürler çevrelemekte, portal üzeri mermer malzemeli dendanlarla son bulmaktadır. Bugün bu dendan motifli mermer taşlardan sadece iki tanesi minare diplerinde birer örnek olarak kalmıştır. Minare gövdelerinde iri eşkenar dörtgenler eski gelenek devam ederken, cephe yan kanatlarındaki iri sekiz köşeli yıldız dikkati çeker. Plastik sanatın şaheserlerinden olan taç kapıda mermer malzeme nedeniyle ışık-gölge değerleri genel görünüme katkıda bulunmaktadır. Plastik dekorlu yan kulelerin taç kapı bezemesiyle denge sağlamak amacıyla dekore edildiği düşünülebilir. Sırlı tuğla ve çini işçilikli minarelerle de berkitme kuleleri arasında bir denge aramasına gidilmiştir. Minarelerin yücelttiği taç kapının iki yanında, içe açıklık ve aydınlık sağlayan mermer ve mukarnas kavсарalı iki pencere bulunmaktadır. Bu Minarelerin altında iki kare alan görülmektedir. Bu alanın altında geniş ve dışa taşıntılı kaval silmelerin çizdiği büyük şekiller bulunur. Yine kaval silmelerin meydana getirdiği sekiz köşeli motif dikkati çeker. Bunun altında kompozit bitki demeti kabartması mealinde simetrik olarak yanlardan çıkan yaprak motifleri nar meyvesi, kuş ve en tepede cepheden görünüşü yapılmış kartal motifi oturtulmuştur. Bu motif "**Hayat Ağacı**" motifi olarak adlandırılmaktadır. Hayat ağacı motifinin altında ise kesişen iki karenin meydana getirdiği sekiz köşeli yıldız bir oktagon doldurur. İçinde yazı olup boşlukları kıvrık dallar ile doludur. Yukarıda anlatılan motifler diğer minarenin altında da simetrik olarak işlenmiştir. Bu işleyiş detaylı ve itinalı olduğundan ve malzemenin mermer olması nedeni ile daha gösterişli dururlar.²⁰

Medreseye 4x7 m. boyutlarındaki bir kapıdan girilir. Giriş eyvanının üstü yıldız tonozla örtülüdür. Giriş eyvanının yanlarındaki karşılıklı iki kapıdan sağdaki medresenin mescidine, soldaki dâru'l kurrâ kısmına açılır. Minarelerine bu odaların içinden çıkılır. Mescid, dershaneye göre daha büyük yapılmıştır. Bu mekân bütünüyle üçgenli bir kuşak üzerine oturan kubbe ile örtülmüştür. Her iki yanı revaklı avlunun ölçüleri 24,25x14,50m.'dir. Yedi açıklıklı revakların orta açıklıkları geniş olup bunların gerisinde yan eyvanlar, eş genişlikteki yan açıklıkların gerisinde de üçer adet sivri beşik tonozlu hücreler bulunur. Hücrelerin kapıları revak kemerlerine açılmaktadır. Medresenin ana eyvanı ve yan salonları temele kadar yıkılmıştır. Eyvana ait taşlar ve kitabeler odalarda yığın halindedir. Avludaki dikkat çeken noktalardan biri de hücrelerin kapıları üzerindeki yazılardır. Bunlar daha çok bilime, doğruluğa ait âyet ve

²⁰ Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, 99-103.

hadislerden alınmıştır.²¹

Gök Medrese'nin Dâruhâdis Olma Meselesi

Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda Dâruhâdis konusunu inceleyen Ali Yardım'a göre, I. Alâeddin Keykubat (1220-1237) ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) hükümdarlıkları döneminde Anadolu'da pek çok medrese yapılmıştır. Ancak meydana getirilen bu medreseler hakkında özellikle de dâruhâdis konusunda şimdye kadar yeterli araştırma yapılmamıştır. Konya'daki İnce Minare Dâruhâdisi'nden yaklaşık otuz beş sene önce yapılmış olan Çankırı Dâruhâdisi o döneme ait en eski dâruhâdis olma özelliğine sahiptir. Günümüzde Taşmescid diye adlandırılan Çankırı dâruhâdisinden otuz yıl sonra ikinci bir dâruhâdis Sivas'ta yaptırılmıştır. Anadolu Selçukluları dönemine ait Şifaiye, Buruciye, Çifte Minareli ve Gök Medrese (Sahibiye) olmak üzere Sivas'ta dört tane önemli medrese mevcuttur. Bu medreselerin özellikleri anlatılırken Çifte Minareli Medrese'nin dâruhâdis olduğu belirtilir.²²

Bundan sonra Ali Yardım şu şekilde devam etmektedir: "Sivas'ta dâruhâdis olarak yapılan medrese Çifte Minareli değil Sahibiye Medresesi (Gök Medrese) olmalıdır. Zira Çifte Minare'nin dâruhâdis olduğunu gösteren bir vesika yoktur; bu tanıtım Uzunçarşılı'nın, "Vezir Şemseddin Medresesi de denilen ve halk arasında dâruhâdis veya Çifte Minare diye maruf olan bu medrese" (Uzunçarşılı - Rıdvan Nâfiz, I, 113) ifadesine dayanmaktadır. Medrese portalinin alınışındaki fıkıh öğrenimine dair âyetle (*et-Tövbe* 9/ 122) taç kapı ana nişinin sağ ve solundaki mihrâbiyelerin üstündeki yine fıkıh öğrenimiyle ilgili hadislerden hareketle burasının fıkıh ağırlıklı bir genel medrese olduğu söylenebilir. Gök Medrese ise odaların fonksiyonlarına uygun olarak binanın değişik yerlerine yazılmış bazı âyetlerle hadislerden ve Hz. Ali'nin sözlerinden seçilmiş kitabelerinin yanında dârukkurrâ ve mescidiyle de tam bir dâruhâdis hüviyetini taşımaktadır. Bir başka husus da Gök Medrese'nin bânisıyla Konya İnce Minare Dâruhâdisi'nin kurucusunun aynı Selçuklu veziri oluşudur. Vezir Sâhip Ata Fahreddin Ali'nin (ö.684/ 1285) her iki şehirde benzer iki müessese kurmuş olması daha mâkul görünmektedir."²³

Sivas'taki medreseler arasında Çifte Minareli Medrese'nin değil de Gök Medrese'nin dâruhâdis olduğunu ileri süren bu görüşün katıldığımız tarafları olduğu gibi kabul edilmesi mümkün olmayan yönleri de bulunmaktadır. Çifte Minareli Medrese'nin dâruhâdis olduğunu belirten kuvvetli herhangi bir delilin olmaması doğrudur. Günümüze sadece Taç kapısı ve iki minaresi ulaşan medresenin diğer kısımları yıkılmış ve sadece bazı taşları kalmıştır. Ayrıca vakfiyesine de henüz ulaşılamamıştır. Bu yüzden Çifte Minareli Medrese'nin dâruhâdis olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Bunun tespiti ancak daha derin ve kapsamlı araştırmayla mümkün olur.

²¹ Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, 99-100.

²² Ali Yardım, "Dâruhâdis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (VIII, 530).

²³ Yardım, "Dâruhâdis" *DİA*, (VIII, 530).

Öte yandan yazarın Gök Medrese'nin bazı özelliklerinden hareketle bir dâruhadis olduğu görüşüne katılmadığımızı belirtmeliyiz. Zira Gök Medrese vakfiyesini incelediğimizde bu medresenin fıkıh ağırlıklı bir medrese olduğunu görürüz. Medresenin kitabelerinde daha çok fıkıhı öven lafızların bulunması, hadis veya muhaddisleri öven ifadelerle rastlanmaması da fıkıh/ hukuk ağırlıklı bir medrese olduğunu gösterir. Ayrıca kitabelerde geçen lafızların bir kısmının uydurma hadislerden olması, bir kısmının ise hiçbir kaynakta geçmemesi bu medresenin dâruhadis olmadığı yönündeki kanaatimizi desteklemektedir.

Söz konusu medreseler hakkında kesin bir kanaate varabilmek için, gerek Anadolu Selçuklu dönemi, gerekse Osmanlı döneminde bu medreselerin ne tür fonksiyonlara sahip olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Ne yazık ki bugüne kadar bu hususta onlarca belki yüzlerle ifade edilen yazılar yazılmış, bazı ilmi toplantılar tertip edilmiş olmasına rağmen hala bu medreselerin eğitim öğretim açısından fonksiyonları ortaya konamamıştır. İlgili çalışmaların büyük çoğunluğunda konu daha çok sanat tarihi açısından ele alınmış olup eğitim öğretim yönü ihmal edilmiştir. Özellikle Çifte Minareli Medrese ve Gök Medrese bu bakımdan ele alınmalıdır. Zira 'bu medreselerde kimler tahsil yaptı, hangi hocalar ders verdi, hangi meşhurları var, ne tür bir eğitim verildi, müfredatı nedir?' gibi birçok sorunun cevabını bulabilmiş değiliz. Bu hususların aydınlatılması için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi başta olmak üzere Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivleri araştırmacıları beklemektedir.

Gök Medrese Kitabelerinde Geçen Rivâyetlerin Tanıtımı ve Hadis Yönünden Kritiği

Gök Medrese'nin özellikle kapı üstlerinde pek çok kitabe bulunmaktadır. Her ne kadar bazı yerlerinde bozulmalar olsa da büyük ölçüde okunabilir durumdadır. Kitabeler yazıldığı dönemin ilim, kültür ve sanatını göstermesi bakımından değer taşırlar.²⁴ Bu yüzden biz de bu kitabeleri hadis değeri açısından araştırıp incelemeye değer bulduk. İncelemeye tabi tuttuğumuz kitabelerin bir kısmının baş tarafında sözün bizzat Hz. Peygamber'e ait olduğu belirtilmiş, ancak bir kısmında ise herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Hz. Peygamber'in sözleri olduğu belirtilsin veya belirtilmesin biz hepsinin hadis olma ihtimalini göz önünde tuttuk. Araştırma yaparken kitabelerde geçen ifadelerin hadis olup olmadığını kaynaklara müracaat ederek anlamaya, sonra da bunları sahilik – sakimlik bakımından incelemeye çalıştık. Şimdi bu kitabelerdeki

²⁴ Selçuklu dönemi Sivas kitabeleri hakkında yapılan çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Max Van Berchem – Halil Ethem, *Materiaux Pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum*, Kahire, 1017, III/I, 1-50.
- 2- Halil Ethem, *Kayseriye Şehri, Mebânî-i İslamiye ve Kitabeleri*, İstanbul, 1334 H.
- 3- İsmail Hakkı Uzunçarşılı – Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, İstanbul, 1346 / 1928.
- 4- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler*, İstanbul, 1345 H.
- 5- Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Ankara, 1960, s.208-213.
- 6- Zeki Oral, "Yeni Bulunan Kitabeler", Belleten, 101, 1962, s.147-150.
- 7- M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Devrine Ait Tarihi Eserler", Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, İstanbul, 1949, s.112-151. Bkz. Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikleri Devrinde Sivas Şehri*, VIII-IX.

ifadeleri sırasıyla incelemeye çalışalım.

Medresenin taç kapısının en üstünde cepheye rastlayan kısmında şu kitabe yazılmıştır: عمر في ايام دولة السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم غياث الدنيا و الدين كيخسرو بن قليج أرسلان خلد الله دولته “Ulu sultan, yüce şahlar şahı, dünya ve dinin yardımcısı Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev’in devleti zamanında yapılmıştır. Allah devletini daim eylesin.”

Taç kapı sivri kemerin çevresinde Bakara suresinin 285. ve 286. âyetleri, yarısı birinde diğer yarısı da öteki minare kaidesinde olmak üzere Kalem suresinin 50. ve 51. âyetleri yazılıdır.

Gök Medrese kitabelerinde geçen muhtemel hadis ifadelerini toplu olarak şu şekilde verebiliriz:

1. أفضل البقاع المساجد
2. قال النبي عليه السلام خيرا عن الله جل جلاله اني أدفع عن السخي عذاب القبر و شدة القيامة هو يصيح و يمسي مغفور له الذنوب
3. أفضل عبادة أمتي قراءة القرآن
4. أفضل العبادة الفقه
5. و أفضل الدين الورع
6. من كلام أمير المؤمنين علي كرم الله وجهه أزكي المال ما اشتريت به الآخرة
7. أقرب الناس من الأنبياء أعلمهم بما أمروا به
8. أشرف العلم ما ظهر في الجوارح و الأركان
9. أوضع العلم ما وقف علي اللسان
10. أفضل الشرف بذل الاحسان
11. علي كل باب من ابواب الجنة مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله
12. من اشتاق الي الجنة سارع الي الخيرات
13. قال النبي صلي الله عليه و سلم من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين
14. لا يشبع عالم من علم حتي يكون منتهاه الجنة
15. من سئل عن علم يعلمه فكنمه أجم بلجاءم من النار]
16. الأنبياء قادة و الفقهاء سادة و مجالستهم زيادة
17. قال النبي صلوات الرحمن عليه من علق في المسجد قنديلا كتب الله له بكل قطرة دهن عشر حسنات و حط عنه عشر سيئات و رفع له عشر درجات و اعطى الله تعالى بكل من يصلي في ذلك المسجد بضوئه نورا في حياته و نورا في مماته و نورا في قبره و نورا اذا بعث من قبره حتي يدخله الله تعالى الجنة
18. قال النبي صلي الله عليه وسلم من بنى لله تعالى مسجدا كمفحص قطاة بنى الله تعالى له بيتا في الجنة صدق رسول الله
19. قال النبي عليه السلام لو علم المصلي لمن يناجي لما التفت لا يمينا ولا شمالا صدق رسول الله.

Kitabeleri toplu olarak gördükten sonra şimdi bunların her birini teker teker incelemeye çalışalım.

Birinci Kitabe:

Taç kapının güneyindeki pencerenin üstündeki kitabe şu şekildedir: أفضل البقاع المساجد “Yerlerin en faziletlisi camilerdir.”

Bu ifadeye aynı şekliyle sadece bir kaynakta rastlayabildik.²⁵ Ancak başka kaynaklarda yaklaşık aynı anlama gelen "أحب البلاد التي الله مساجدها" "Allah'ın en sevdiği yerler camilerdir"²⁶ veya "خير البقاع المساجد" "Yerlerin en hayırlısı camilerdir"²⁷ şeklinde varyantları yer almaktadır. Birçok kaynakta yer alan bu rivâyetlere bakıldığında bazı lafız farklılıkları görülür. Ancak bu farklılıklar anlam kaybına sebep olacak nitelikte değildir.

Kitabede أفضل البقاع المساجد lafzıyla geçen rivâyete ait bir sened ve metin kritiğinin yapıldığı herhangi bir değerlendirmeye rastlayamadık. Ancak خير البقاع المساجد lafzının geçtiği rivâyetle ilgili değişik bazı değerlendirmeler mevcuttur. Temimî bu rivâyet hakkında şunları söylemiştir: Hadisi bir çok kişi rivâyet etmiştir. Bu rivâyetlerin hepsinde Cerir b. Abdulhamid, Ata b. es-Sâib, Muharib b. Disâr ve İbn Ömer isimlerinin geçtiği isnad söz konusudur. Zehebî, *el-Uluw* adlı eserinde (s.78-9) bu hadisin garib, salihu'l-isnad olduğunu belirtmiştir. Heysemî, *Mecmau'z-zevaid*'de (II, 6, H.no: 1926-7) söz konusu hadisin isnadındaki Ata b. es-Sâib'in sika olmakla beraber ömrünün sonunda ihtlata maruz kaldığını, diğer râvîlerin ise sika kişilerden oluştuğunu söylemiştir.²⁸

İbn Hibban'ın *Sahihini* tahkik eden Şuayb Arnaud, bu rivâyetle ilgili olarak şunları ifade etmiştir: İbn Ömer hadisi Hasen hadistir. İhtilatla itham edilen Ata b. es-Sâib dışındaki ricali sikadır. Şahidi durumundaki Ebu Hureyre hadisi söz konusu İbn Ömer hadisini güçlendirmiştir.²⁹

Hakim, *Müstedrek*inde hadisin bir önceki hadise şahid olduğunu belirtmiştir. Zehebî ise bu hadise sahihtir demiştir.³⁰

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareketle, kitabede geçtiği şekliyle olmasa da aynı anlamı ifade eden ve camilerin konum itibarıyla faziletli yerler olduğunu vurgulayan bu tür hadislerin en azından hasen hadis mertebesinde olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci Kitabe:

Yarısı güney minare diğer yarısı da kuzey minare kaidesinin en üstünde olmak üzere şu kitabe yer almıştır: قال النبي عليه السلام خيرا عن الله جل جلاله اني أدفع عن السخي: "Hz. Peygamber (a.s.) Allah'tan (c.c.) عذاب القبر و شدة القيامة هو يصبح و يمسي مغفور له الذنوب"

²⁵ Kazvîni, *et-Tedvin fî Ahbâri Kazvîn*, (Thk: Azizullah el-Attarîdî), Beyrut, 1408/1987, (III, 362).

²⁶ Muslim, *el-Camiu's-sahih*, İstanbul, 1413/1992, mesacid, 288.

²⁷ Temimî, *Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe ve kitabuhu'l-arş*, Riyad, 1418/1998, s.460, H.no: 74; el-Hâris b. Ebî Usame, *Müsnedu'l-hâris (Zevâidu'l-Heysemî)*, (Thk.: Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî), Medine, 1413/1992, (I, 249), H.no: 124; İbn Hibbân, *es-Sahih*, (Thk.: Şuayb el-Arnaûd), Beyrut, 1408/1988, (IV, 476), H.no: 1599; Taberanî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, (Thk.: Mahmud et-Tahhan), Riyad, 1415/1995, (VIII, 69), H.no: 7136; Hâkim, *Müstedrek*, (Thk.: Mustafa Abdulkadir Atâ), Beyrut, 1411/1990, (I, 168), H.no: 306, II, 9-10, H.no: 2149; Beyhakî, *es-Sünen*, (Thk.: Muhammed Abdulkadir Atâ), Beyrut, 1414/1994, (III, 92), H.no: 4983-4, (VII, 81), H.no: 13332; İbn Kayyim el-Cevziyye, *l'lamu'l-muvakkiin an rabbi'l-âlemîn*, (Thk.: Taha Abdurrauf Sa'd), Beyrut, 1973, (IV, 315).

²⁸ Temimî, *İbn Ebî Şeybe ve kitabuhu'l-arş*, s.460, H.no: 74.

²⁹ İbn Hibbân, *es-Sahih*, IV, 476, H.no: 1599.

³⁰ Hâkim, *Müstedrek*, II, 9-10, H.no: 2149.

haber vererek buyurdu ki: Ben cömert olan kişiden kabir azabını ve kıyametin zorluklarını defederim. O kişi sabah akşam günahlardan arındırılır.”

Kudsî hadis olarak nakledilen bu ifadeyi aynı şekliyle kaynaklarda bulamadık. Ancak benzer ifadeye rastlamak mümkündür. Mesela: يقول الله عز وجل السخي: “Allah (c.c.) buyurur ki: Cömert kişi bendendir ben de ondan. Ben cömertten kabir azabını ve kıyametin zorluklarını defederim. Ben cömertten razı olarak o yeryüzünde yürür.”³¹

Başka bir rivâyette de şöyle geçmektedir: السخي قريب من الله وقريب من الجنة وقريب من النار ... من الناس بعيد من النار ... “Cömert olan kişi Allah’a cennete ve insanlara yakın cehennem (ateşin)den de uzaktır.”³²

el-Hasen b. Arefe <Saîd b. Muhammed <Yahya b. Saîd <el-A'rec <Ebu Hureyre şeklindeki isnadını veren Tirmizî, bu hadisin garîb olduğunu ve Saîd b. Muhammed’in Yahya b. Saîd’den rivâyetinde ihtilaf edildiğini belirtmiştir.³³

İbnu'l-Cevzî hadis hakkında şunları söylemiştir: Hz. Aişe’den iki tarikle gelen bu rivâyet sahih değildir. Ebu Hureyre tarihiyle gelen rivâyette ise Saîd b. Muhammed el-Varrâk vardır ki bu kişi cerhedilmiştir. Yahya b. Maîn onun hakkında itibar edilmemesi gerektiğini söylemek için ‘leyse bi şeyin’ demiş, Nesâî sika olmadığını belirtmiştir. Darekutnî ise, bu hadisi işaret ederek sabit olan bir şeyin olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur.³⁴

Bizzat hadisi rivâyet eden kişilerin sözlerine ve değerlendirmede bulunanların ifadesine bakarak cömert insanın Allah’a yakın olduğunu, kıyamet ve kabir azabının zorluklarından uzak kalacağını belirten rivâyetlerin zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu değerlendirmeyi mevzuat konusundaki diğer eserlerde de görmek mümkündür.³⁵ Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır. Yukarıda yapılan değerlendirmeler yalnız bu tür rivâyetler için geçerlidir. Yoksa gerek Kuran’da gerekse sahih sünnette cömertlik özelliği genel olarak övülmüştür.

Üçüncü Kitabe:

Girişin solunda daru'l-kurra oda kapısının üstündeki kitabe şöyledir: أفضل عبادة “Ümmetimin en hayırlı ibadeti Kur’ân okumaktır.”

³¹ Makdisî, *Tezkiratu'l-mevdûât*, Mısır, 1323, I, 431; Deylemî, *Firdevs*, (Thk.: es-Saîd b. Besyûnî Zaglul), Beyrut, 1406/1986, (V, 242), H.no:8077; Şevkanî, *el-Fevâidu'l-mecma fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*, (Thk.: Abdurrahman Yahya el-Muallimî), Beyrut, 1408/1987, s.87, H.no:43 (216).

³² Tirmizî, *es-Sünen*, İstanbul, 1413/1992, bir ve's-sıla, 40, H.no: 1961, (IV, 342-3); Taberanî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 186, H.no: 2384; Darekutnî, *el-İlelü'l-vârîde fil-ehâdisi'n-nebeviyye*, (Thk.: Mahfuzurrahman Zeynullah es-Selefi), Riyad, 1412/1991, (VIII, 218), H.no: 1530; Beyhakî, *Şuabi'l-iman*, (Thk.: Saîd Besyuni Zaglul), Beyrut, 1410/1990, (VII, 427-9), H.no: 10843, 10847-8, 10851.

³³ Tirmizî, *es-Sünen*, bir ve's-sıla, 40, H.no: 1961, IV, 343.

³⁴ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, (Thk. Abdurrahman Muhammed Osman), 1386/1966, yy., (II, 180-1).

³⁵ Bkz. Şevkanî, *el-Fevâidu'l-mecma*, s.87, H.no:43 (216); Aliyyulkârî, *el-Esraru'l-merfûa*, Beyrut/Dımişk, 104/1986, s.461; Elbanî, *Silsiletu'l-ehadisî'd-daîfe ve'l-mevdûa*, Riyad, 1412/1992, I, 285-7, H.no: 154.

Bu ibare meşhur ve çok muteber hadis kaynaklarında geçmemekle beraber, ikinci derecedeki bazı kaynaklarda anlamını bozmayan bazı küçük değişikliklerle yer almıştır.³⁶

Suyutî, bu hadis hakkında zayıftır değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁷ Münavî'nin ifadesine göre, Ebu Nuaym *Fadailu'l-kuran* adlı eserinde أفضل عبادة أمتي قراءة القرآن lafzını en-Nu'man b. Beşir ve Enes tarikiyle rivâyette bulunmuş, ancak Irakî her iki senedin de zayıf olduğunu belirtmiştir.³⁸

Bu değerlendirmeler kitabede geçen rivâyet ve benzeri türler içi geçerlidir. Genelde Kuran okuma âyetlerde ve sahih sünnette tavsiye edilen bir vasıftır.

Dördüncü Kitabe:

Mescidin avlu tarafındaki kapının üstünde şu kitabe yazılıdır: أفضل العبادة الفقه "İbadetin en faziletlisi fıkhıdır."

Bu ifade bazı kaynaklarda hadis olarak geçmektedir.³⁹ Ancak rivâyetin senedinde bulunan Muhammed b. Ebî Leyla ezberinin kötü olması sebebiyle tenkide uğramış, bu yüzden de hadisin zayıf olduğuna hükmedilmiştir.⁴⁰

Dördüncü kitabenin أفضل العبادة الفقه cümlesi ile beşinci kitabenin أفضل الدين الورد cümlesi kaynaklarda çoğunlukla birlikte geçmekte, ancak bazı yerlerde birbirinden ayırarak iki farklı ibare olarak belirtilmektedir.

Beşinci Kitabe:

Öğretim odasının avlu tarafındaki pencerenin üstünde önceki kitabenin devamı niteliğinde olan şu kitabe mevcuttur: أفضل الدين الورد "En iyi dindarlık şüpheli şeylerden sakınmaktır." Bu kitabede geçen ibare de bazı kaynaklarımızda hadis olarak yer almaktadır.⁴¹

Dördüncü kitabenin hadisi için yapılan değerlendirmeler bu kitabe hadisi için de geçerlidir. Yani senedindeki Muhammed b. Ebî Leyla'nın ezber yeteneğinin kötü olması sebebiyle hadis zayıf sayılmıştır.

³⁶ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl fi ehâdisi'r-resûl*, (Thk.: Abdurrahman Umeyre), Beyrut, 1412/1992, (III, 255); Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, (Thk.: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi), Beyrut, 1407/1986, (II, 246), H.no: 1284; Deylemî, *Firdevs*, I, 353, H.no: 1415.

³⁷ Suyutî, *el-Camiu's-sagîr*, Beyrut, ts., I, 192, H.no: 1282.

³⁸ Münavî, *Feydu'l-kadîr şerhu camii's-sagîr*, (Thk. Ahmed Abdüsselam), Beyrut, 1415/1994, II, 5, H.no: 1282. Ayrıca bkz. Elbanî, *Silsiletu'l-ehadisî'd-daife ve'l-mevdûa*, VI, 17, H.no: 2516.

³⁹ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl*, I, 135, IV, 58; Taberanî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, X, 122, H.no: 9260; *el-Mu'cemu's-sagîr*, (Thk.: Muhammed Selîm İbrahim Semare), yy., ts., s.460, H.no: 1116; Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, II, 249, H.no: 1290; Deylemî, *Firdevs*, I, 354, H.no: 1422; Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb mine'l-hadisî's-şerîf*, (Thk.: Mustafa Muhammed Ammara), Beyrut, 1406/1986, (I, 93), H.no: 3, (II, 352), H.no: 2691; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftahu dâri's-saade ve menşurâtuhu vilayeti'l-ilmî ve'l-irade*, (Thk.: Beşir Muhammed Uyun), Dimişk, 1419/1998, (I, 169); Heysemî, *Mecmau'z-zevaid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut, 1408/1988, (I, 120), H.no: 479; Suyutî, *el-Câmiu's-sagîr*, I, 192, H.no: 1280.

⁴⁰ Heysemî, *Mecmau'z-zevaid*, I, 120; Suyutî, *el-Camiu's-sagîr*, I, 192, H.no: 1280; Münavî, *Feydu'l-kadîr*, II, 56, H.no: 1280; Elbanî, *Sahîhu ve daifu'l-camii's-sagîr ve ziyadetuhu*, s.295, H.no: 2949; *Daifu't-tergîb ve't-terhîb*, Riyad, ts., I, 12, H.no: 45, I, 271, H.no: 1083.

⁴¹ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl*, I, 135, IV, 58; Taberanî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, X, 122, H.no: 9260; *el-Mu'cemu's-sagîr*, s.460, H.no: 1116; Hakim, *Müstedrek*, I, 171, H.no: 30/317; Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, II, 249, H.no: 1290; Deylemî, *Firdevs*, I, 354, H.no: 1422; Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, I, 93, H.no: 3.

Altıncı Kitabe:

Bir kısmı medresenin kible yönündeki ikinci kapının üzerinde bir kısmı da üçüncü kapı üzerinde celi hatla yazılmış ve Hz. Ali'ye ait olduğu belirtilen şu kitabe yer almaktadır: "من كلام أمير المؤمنين علي كرم الله وجهه أزمي المال ما اشتريت به الآخرة" "Müminlerin emîri Ali'nin sözlerindedir -Allah onun yüzünü ağartsın-: Malın en temizi kendisiyle ahireti satın aldığıdır."

Kitabede kullanılan rivâyet üslubuna göre, mevkuf hadis olduğu anlaşılan böyle bir ifadeye kaynaklarda rastlanamamıştır.

Burada kitabede geçen bir ifadenin yanlış okunduğunu, bu yüzden de önceki kaynaklara yanlış olarak geçtiğini belirtmek yerinde olacaktır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Rıdvan Nafiz'in hazırlayıp 1928'de neşrettikleri *Sivas Şehri* isimindeki kitapta bu kitabede geçen "ما اشتريت" "satın aldığı" ifadesinin yerine "ما اشتبهت" (çok istenen, arzu edilen) lafzı kullanılmıştır.⁴² Bu yanlışlığın sebebi baskı hatası olabileceği gibi kitabeyi yanlış okuma da olabilir. Ancak daha da vahim olanı bu konuyla ilgili kitap neşreden daha sonraki müelliflerin aynı yanlışlığı devam ettirmiş olmalarıdır.⁴³ Bunu yapmalarının nedeni ise muhtemelen Uzunçarşılı – Nafiz'in kitabını bu konuda yeterli görmek ve yerinde yeni bir araştırmaya gerek duymadan ifadeleri aynen almaktır. Her ne sebeple olursa olsun böyle bir yanlışlık ilmî açıdan mazur görülemez.

Yedinci Kitabe:

Dördüncü kapının üstünde şu kitabe yer almaktadır: "أقرب الناس من الأنبياء أعلمهم بما أمروا به" "Peygamberlere en yakın insanlar, onlara nelerin emredildiğini en iyi bilenlerdir."

Kitabede geçen bu ifade, hadis kitaplarında yer almadığı gibi diğer kaynaklarda da bulunamamıştır.⁴⁴

Sekizinci Kitabe:

Beşinci oda kapısının üzerinde geçen ifade şöyledir: "أشرف العلم ما ظهر في الجوارح و الأركان" "İlmin en üstünü, insanın uzuvlarında ve davranışlarında tezahür eden ilimdir."

Ne hadis kaynaklarında ne de diğer kaynaklarda böyle bir ifadeye rastlanmıştır.

Dokuzuncu Kitabe:

Altıncı odaya ait kapının üstünde şu şekilde bir ifade vardır: "أوضع العلم ما وقف علي اللسان" "İlmin en düşüğü dilde kalan (yani amele yansımayan) ilimdir."

⁴² Uzunçarşılı - Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 118.

⁴³ Bunlara Prof. Dr. Recep Toparlı'nın sadeleştirerek (Sivas, 1998) yayınladığı Sivas Şehri isimli kitabı (s.148) ve Hikmet Denizli'nin hazırladığı ve Sivas Belediyesinin de neşrettiği (Sivas, ts) Sivas Tarihi ve Anıtları adlı kitabı (s.95) örnek olarak verebiliriz.

⁴⁴ Kitabede geçen lafızları andıran şu ifadeye rastlamak mümkündür: "أقرب الناس من درجة النبوة العلماء و أهل الجهاد" "Peygamberlik makamına en yakın insanlar alimler ve cihad edenlerdir." Bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftahu dâri's-saade*, I, 170; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, Beyrut, 1405/1985, (II, 83), H.no: 1744.

Kaynaklarda böyle bir ifade rastlanamamıştır.

Onuncu Kitabe:

Yedinci oda kapısının üzerindeki kitabede şu ifade yazılıdır: **أفضل الشرف بذل** **الاحسان** “Şerefin en üstünü iyiliği çok yapmaktır.”
Bu ifade kaynaklarda bulunamamıştır.

On Birinci Kitabe:

Kitabede bir kısmı medresenin bahçe tarafındaki kapının üstünde bir kısmı da diğer bahçe kapısının üstünde olmak üzere şöyle bir ifade mevcuttur: **علي كل باب من ابواب الجنة مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله** “Cennetin kapılarının her biri üzerinde ‘Allah’tan başka ilah yoktur Muhammed onun elçisidir’ yazılmıştır.”

Kitabede geçen bu ifade bu şekilde kaynaklarda mevcut değildir. Ancak benzer ifadelerle rastlamak mümkündür. Bunların bazıları şöyledir: **مكتوب علي باب الجنة لا مكتوب علي باب الجنة مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله أيدته بعلي** “Cennetin kapısında ‘Allah’tan başka ilah yoktur Ali ile desteklediğim Muhammed onun elçisidir’ yazılmıştır.”⁴⁵ Başka bir yerde şu ifade mevcuttur: **لما عرج بي رأيت علي ساق العرش مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله أيدته بعلي نصرته بعلي** “Miraca çıkarıldığımda arşın eteğinde ‘Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir, onu Ali ile teyid ettik, ona Ali ile yardım ettik’ yazılıdır.”⁴⁶ Yine başka bir yerde ise şöyle bir ifadeye rastlanır: **لما عرج بي الي السماء رأيت علي باب الجنة مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله ...** “Semaya çıkarıldığımda cennetin kapısında ‘Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir’ yazılmış olarak gördüm.”⁴⁷ Bunlara benzer Hz. Peygamber’e izafe edilen daha başka ifadelerle de rastlamak mümkündür.⁴⁸

Kitabedeki metin, herhangi bir kaynaktan aynen yer almamasına rağmen anlam bakımından problemsiz gözükürken benzerlerindeki Hz. Ali ilavesi şianın uydurması izlenimi vermektedir. Yukarıda benzer olarak verdiğimiz rivâyetleri kitaplarına alan Ukaylî ve İbn Hacer gibi müellifler de yaptıkları değerlendirmelerde bu ihtimali güçlendirir mahiyettedir. Zira bu alimler, söz konusu rivâyetlerin isnadındaki rivâyete ehil olmayan kişilere işaret ederek bu tür hadislerin uydurma, batıl ve asıllarının olmadığı şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır.

On İkinci Kitabe:

Kuzey yönündeki birinci oda kapı üzerinde şu kitabe yazılıdır: **من اشتاق الي الجنة سارع الي الخيرات** “Kim cenneti arzu ediyorsa hayra koşar.”

Kitabede geçen bu ifade küçük değişikliklerle bazı kaynaklarımızda

⁴⁵ Ukaylî, *ed-Duafau'l-kebîr*, (Thk.: Hamdî b. Abdulmu'tî Emin Kalacî), Beyrut, 1404/1984, (II, 86), Terc.no: 540; İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, (Thk.: Dairetu'l-muarraf en-Nizamiyye-el-Hind), Beyrut, 1408/1988, (I, 510), Terc.no: 1417, II, 330-1, Terc.no: 2642/481, II, 598, Terc.no: 3469/57.

⁴⁶ İbn Asakir, *Tarihu medineti Dimişk*, (Thk.: Ali Şîrî), Beyrut, 1417/1997, (XLVII), 344, Terc.no: 5515.

⁴⁷ İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, V, 81, Tec.no: 7019/234.

⁴⁸ Bkz.: İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, III, 300, Tec.no: 4426/75; IV, 224, Tec.no: 5721/1370; IV, 241, Terc.no: 5764/1413.

rastlamak mümkündür.⁴⁹ Ancak Ebu Nuaym, isnadında bulunan Ubeydullah b. el-Velîd er-Rassaffî'nin Muhammed b. Sevka'dan rivâyetinde teferrüd ettiğini ve hadisin garib olduğunu belirtmiştir. İbnu'l-Cevzî ise, bu hadisin Hz. Peygamber'den gelişinin sahih olmadığını ifade ettikten sonra rivâyet zincirinde adı geçen Ubeydullah b. el-Velîd hakkında Yahya b. Maîn'nin değersiz birisi olduğunu belirten sözünü nakletmiş, daha sonra da Nesaî'nin aynı şahıs için metrukulhadis, el-Haris için ise yalancı dediğini ilave etmiştir.

Her ne kadar isnadındaki bazı râvîler yüzünden bu hadis tenkide uğrasa da metnin ihtiva ettiği mananın İslama aykırılık teşkil etmediğini söyleyebiliriz. Çünkü metinde insanlar hayırlı işler yapmaya teşvik edilmiştir. İnsanların hayra yönelmesini istemek ise güzel bir özellik ve iyi bir davranış biçimidir. Ayrıca yukarıdaki rivâyet dışında bu hususa vurgu yapan birçok sahih hadise de rastlamak mümkündür.

On Üçüncü Kitabe:

Bir kısmı kuzey tarafındaki oda penceresinin üzerinde bir kısmı da kapının üzerinde olmak üzere şu kitabe vardır: قال النبي صلى الله عليه و سلم من يرد الله به خيرا يققهه في الدين "Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih kılar."

Bu kitabede geçen lafızları bundan öncekilerden farklı olarak pek çok meşhur ve muteber hadis kaynağında bulmak mümkündür. Bunların sayısı yüzlerle ifade edilebilecek kadar çoktur.⁵⁰ Kitabelerin hepsini göz önünde bulundurduğumuzda bu kitabede geçen hadisin diğerlerine göre en anlamlı yazı olduğu göze çarpmaktadır. Zira medresenin vakfiyesinden anladığımız göre buradaki eğitim fıkıh ağırlıklıdır. Bundan dolayı fıkha vurgu yapan bir kitabenin bu medresede bulunması gayet tabii ve manidardır.

On Dördüncü Kitabe:

Medresenin kuzey tarafında bulunan diğer bir pencere üzerindeki kitabe şöyledir: لا يشبع عالم من علم حتى يكون منتهاه الجنة "Cennete girinceye kadar hiçbir âlim ilme doymaz."

Bu kitabede geçen lafızlar aynı şekliyle bazı kitaplarda yer almakta,⁵¹ daha

⁴⁹ Bkz.: Ebû Nuaym el-İsbihanî, *Hilyetu'l-evliya ve tabakâtu'l-esfiyâ*, Beyrut, ts., (V,10); Beyhakî, *Şuabi'l-ıman*, VII,370-1, H.no: 10618, 10623; Kudâî, *Müsnedu's-şihâb*, I, 226, H.no: 348; Deylemî, *Firdevs*, III, 602, H.no: 5886; Kazvîni, *Tedvin*, I, 485; İbnu'l-Cevzî, *Mevduât*, III, 180.

⁵⁰ Malik, *el-Muvatta*, İstanbul, 1413/1992, kader, H.no: 8; Ahmed, *el-Müsned*, İstanbul, 1413/1992, (I, 306), (II, 234), (IV, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101); Darimî, *es-Sünen*, İstanbul, 1413/1992, mukaddime, H.no:231-232, rikak, H.no: 2709; Buharî, *el-Câmiu's-sahih*, İstanbul, 1413/1992, ilm, 10, 13, fardu'l-hums,7, itisam,10; Muslim, *Sahih*, zekat, 98,100, imare, 175; Tirmizî, *es-Sünen*, İstanbul, 1413/1992, ilm, 1, H.no: 2645; İbn Mâce, *es-Sünen*, İstanbul, 1413/1992, mukaddime, 17, H.no: 220, 221. Bu hadis ayrıca Abdurrazzak ve İbn Ebi Şeybe'nin Musanneflerinde, Darimî'nin Sünen'inde, Buharî'nin el-Edebu'l-mufred'inde, Nesâî'nin es-Sünenü'l-kübra'sında, İbn Hibban'ın Sahih'inde Taberanî'nin el-Mu'cemu'l-kebir, el-evsat ve's-sagîr'inde, Ebu Nuaym'in Hilye'sinde, Beyhakî'nin Şuabi'l-ıman'da ve fazla uzatmamak için isimlerini burada saymadığımız daha pek çok meşhur ve muteber hadis kitabında bulmak mümkündür.

⁵¹ Kudâî, *Müsnedu's-şihâb*, II, 68, H.no: 897; Deylemî, *Firdevs*, V, 149, H.no: 7782; Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 116, H.no: 309.

başka kaynaklarda da benzer ifadelerle rastlanmaktadır. Tirmizî'nin Sünen'inde⁵² rivâyet ettiği şu hadis bunun bir örneğini teşkil etmektedir: *لن يشبع المؤمن من خير يسمعه حتى يكون منتهاه الجنة* "Mümin cennete girinceye kadar duyduğu hayra hiçbir zaman doymaz." Hadisin akabinde Tirmizî hadis için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *هذا حديث حسن غريب* "Bu hasen-garîb bir hadistir." Öte taraftan daha başka benzer rivâyetlerin geçtiği yerlere bakıldığında bazı lafızlar birbirinden biraz farklı olduğu görülse de anlamları hemen hemen aynıdır.⁵³

Gök Medrese'nin kitabelerini ele alan kitaplarda bu kitabede geçen ifadelerle ilgili bir takım yanlışlıkların olduğu da görülür. Altıncı kitabede olduğu gibi bu kitabeye ilgili de bir yanlışlık söz konusudur. Zira bu kitabe şu şekilde aktarılmıştır: *من علم حتى يكون منتهاه الجنة...* Doğrusu biz de kitabenin bu şeklini ilk okuduğumuzda bir eksiklik veya bir yanlışlık olduğunu anlamıştık. İlk bakışta, sondaki üç noktadan hareketle buradaki eksikliğin ifadenin sonunda olduğu zehabına kapılmak mümkündür. Ancak kaynakları taradığımızda eksik olan parçanın kitabenin baş tarafında olduğunu tespit ettik. Kitabenin başında olması gereken *لا يشبع عالم* ifadesini kaynaklarda geçtiği şekliyle yerleştirdiğimizde anlam bütünlüğüne ulaşmış olduk. Böylece kitabede eksik olan yer tamamlanmış oldu. Ayrıca medresenin diğer kitabelerine göz attığımızda aranan eksik parçanın bir sonraki pencerenin üzerinde bulunan ve bizim on beşinci olarak aldığımız kitabenin sonuna yanlışlıkla yerleştirildiğini gördük. Muhtemelen bir tamirat sırasında bu tür işlerden anlamayan kişilerin yaptıkları yanlışlıktan kaynaklanan bir durum söz konusudur. Yoksa bu tür işlerden anlayan kişilerin kitabenin başını diğer bölümlerinden ayıramaması düşünülemez. Üstelik sona yerleştirilen bu parçanın kitabe başı olduğu şekilden de anlaşılmaktadır.

Uzunçarşılı - Nafiz'in hazırladığı *Sivas Şehri* isimli kitapta kitabe yukarıda verdiğimiz eksik şekliyle yer almaktadır. Daha sonraki yazarlar da muhtemelen buradan alıntı yaptıkları ve doğru kabul ettikleri kitabe üzerinde tetkik yapmadan aktardıkları için aynı şekilde verilmiştir. Böylece yanlışlık aynen devam etmiştir. Söz konusu kitabı yeni Türkçeye kazandıran Recep Toparlı ve *Sivas Tarihi ve Anıtları* adındaki kitabı hazırlayan Hikmet Denizli yanlışlığı devam ettiren yazarlardandır.⁵⁴

On Beşinci Kitabe:

Bir diğer pencerenin üzerinde şu kitabe yer almaktadır: *من سئل عن علم يعلمه* "Kime bildiği bir şey sorulur da onu gizlerse ağzına ateşten bir gem vurulur."

⁵² Tirmizî, *Sünen*, ilm, 19, H.no: 2686 (V,50-1).

⁵³ Bkz. İbn Hibbân, *Sahih*, III, 185; İbn Adiy, *el-Kamil fi'd-duafâ*, (Thk.: Süheyl Zekkar-Yahya Muhtar Gazzâvî), Beyrut, 1409/1988, (III, 114); Hâkim, *Müstedrek*, IV, 144, H.no: 104/7175; Beyhakî, *Şuabi'l-İman*, II, 86, H.no: 1231; Deylemî, *Firdevs*, V, 163, H.no: 7828; Heysemî, *Mevaridu'z-zam'ân ilâ zevâidi İbn Hibban*, (Thk.: Muhammed Abdurrazzak Hamza), Beyrut, ts., s.50, H.no: 86.

⁵⁴ Bkz. Uzunçarşılı-Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 149; Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s.97. Sivas Belediyesi'nin Hikmet Denizli'ye hazırladığı *Sivas Tarihi ve Anıtları* adındaki kitabı yeniden basacağını duyunca özellikle Gök Medrese kitabeleriyle ilgili yanlışlık ve eksikliklere işaret eden bir raporumuza ilgili merciye takdim ettik.

Bu kitabede geçen hadis, muteber birçok hadis kaynağında bazı küçük kelime farklılıklarıyla yer almaktadır.⁵⁵

Medrese binasının zaman içerisinde yıpranmasına paralel olarak kitabeler de yıpranmıştır. Ayrıca bina tamir ve restorasyon yapılırken bazı kitabeler de tahribat, eksilme ve yanlış yerleştirmeler olmuştur. Bu kitabe ifadesinde de bir yanlış ve eksik yerleştirme söz konusudur. Yukarıda kitabeye bakıldığında sonuna doğru bazı lafızların köşeli parantez içine alındığı görülür. Bu parantez içerisindeki lafızlar şu an kitabede mevcut değildir. Bunun yerine on dördüncü kitabede olması gereken لا يشبع عالم ifadesi buraya yanlışlıkla yerleştirilmiştir. Ama bu kitabeye ait olan eksik kitabe parçası [م من النار] herhangi bir yerde bulunamamıştır. Ne hikmetse bu konuda yazan kitaplara bakıldığında daha önce kitabelerdeki eksiklikleri fark edemeyenler bu sefer eksik kitabe parçasını aslında mevcut olmadığı halde yerine yerleştirme başarısını (!) göstermişlerdir.

On Altıncı Kitabe:

Yine aynı cephede bulunan bir başka pencere üzerindeki kitabe şöyledir: الأئبياء قادة و الفقهاء سادة و مجالسهم زيادة “Peygamberler önder, fakihler efendi ve onlarla oturup kalkmak ise bir kazançtır.”

Kitabede geçen ifade meşhur ve muteber hadis kaynaklarında mevcut değildir. Fakat bazı kaynaklarda bu lafızların aynısına veya benzerine⁵⁶ rastlamak mümkündür.⁵⁷ Ancak bu ifadelerin geçtiği eserlerde bunun sağlam bir rivâyet olmadığı şeklindeki değerlendirmeler vardır. Aliyyu'l-Kârî bu hadis hakkında başka kaynaklara da atıfta bulunarak rivâyetin mevzu olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

On Yedinci Kitabe:

Gök Medrese'nin mescid kubbe eteğine arka arkaya üç tane hadis yazılmıştır. Bunlardan birincisi şu şekildedir: قال النبي صلوات الرحمن عليه من علق في المسجد قنديلا كتب الله له بكل قطرة دهن عشر حسنات و حط عنه عشر سيئات و رفع له عشر درجات و اعطى الله تعالى بكل من يصلي في ذلك المسجد بضوئه نورا في حياته و نورا في مماته و نورا في قبره و نورا اذا بعث من قبره حتى يدخله الله تعالى الجنة “Peygamber s.a.v. şöyle buyurmuştur: Kim câmiye bir kandil asarsa Allah her bir yağ damlası için ona on iyilik yazar, ondan on kötülük (günah) giderir ve (onu) on derece yüceltir. Allah Teâla, kandilin ışığıyla bu câmide namaz kılan her kişiye cennete girene kadar hayatında bir nur, ölümünde bir nur, kabrinde bir nur ve kabrinden diriltildiğinde bir nur verir.”

⁵⁵ Tirmizî, *Sünen*, ilm, 3, H.No: 2649, (V, 29); Ebû Davud, *Sünen*, İstanbul, 1413/1992, ilm, 9, H.no: 3658, (IV, 67-8); İbn Mâce, *Sünen*, mukaddime, 24, H.no: 261, 265-6, (I, 96-98); Ahmed, *Müsned*, I, 431, II, 263, 296, 305, 344, 353, 495, 499, 508; Hakim, *Müstedrek*, I, 181-2, H.no: 344-6; İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-kubra*, Daru sâdir, Beyrut, ts., (IV, 331); Taberanî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, (Thk.: Hamdî Abdulmecid es-Selefi), Beyrut, 1405/1985, (VIII, 334), H.no: 8251, (X, 102), H.no: 10089, (XI, 117), H.no: 11310; *el-Mu'cemu'l-evsaf*, III, 153, H.no: 2311, IV, 199, H.no: 3346, IV, 317-8, H.no: 3553, IV, 549, H.no: 3933, VI, 15, H.no: 5023; *el-Mu'cemu's-sagîr*, s.75-6, H.no: 160, s.138, H.no: 316, s.194, H.no: 453.

⁵⁶ Benzer ifadelerden birisi şöyledir: الأئبياء قادة و المتقون سادة و مجالسهم زيادة Bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 83, H.no: 1746.

⁵⁷ Kudâî, *Müsnedu's-şihâb*, I, 203, H.no: 307; Deylemî, *Firdevs*, I, 118-119, H.no:402; Aliyyu'l-kârî, *Esrârul-merfûa fi'l-ahbârî'l-mevdûa*, (Thk.: Muhammed b. Lutf es-Sabbağ), Beyrut/Dişişk, 1406/1986, H.no:3, s.100-101; Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 237, H.no:620.

⁵⁸ Aliyyu'l-kârî, *Esrârul-merfûa*, H.no:3, s.100-101.

H.z. Peygamber'e izafe edilerek mescidin kubbesine yazılmış olan bu kitabedeki ifadelerin gerçekte hadis olup olmadıklarını anlamak için yaptığımız araştırmada aynı ifadelerin geçtiği herhangi bir rivâyete ne hadis kitaplarında ne hadisle ilgili kitaplarda ne de mevzuat kitaplarında rastlıyoruz. Fakat benzer ifadeleri bazı kitaplarda bulmak mümkündür.⁵⁹ Ancak orada yapılan değerlendirmelerde bu hususla ilgili rivâyetlerin uydurma olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebinin hem isnadında aşırı biçimde cerhedilen râvîlerin bulunması hem de H.z. Peygamber'in yaşadığı dönemde mescid veya camilerde kandil yakılmamış olması gösterilmiştir. Bundan dolayı da camilere kandil asmanın faziletine dair bütün hadislerin uydurma olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰

On Sekizinci Kitabe:

Mescid kubbe eteğindeki yazılı ikinci hadis şöyledir: قال النبي صلى الله عليه وسلم "Peygamber s.a.v. من بنى لله تعالى مسجدا كمفحص قطة بنى الله تعالى له بيتا في الجنة صدق رسول الله. şöyle buyurmuştur: Kim Allah Teâlâ için bülbülyuvası⁶¹ kadar bir cami yaparsa Allah Teâlâ da ona cennette bir ev yapar. Allah'ın elçisi doğru söylemiştir."

Bu kitabede geçen hadis lafzı bazı varyantlarıyla beraber pek çok meşhur ve mutemed hadis kaynaklarında yer almaktadır.⁶² Farklılıklar bazen birkaç kelime fazla bazen de birkaç kelime eksik olarak kendisini göstermektedir. Fakat ister fazla kelimeler isterse eksik kelimeler olsun bunlar anlamı değiştirecek özellikte değildir.

On Dokuzuncu Kitabe:

Aynı yerdeki üçüncü hadis ise şu şekilde yazılmıştır: قال النبي عليه السلام لو علم المصلي لمن يناجي لما التفت لا يمينا ولا شمالا صدق رسول الله. şöyle buyurmuştur: Namaz kılan kişi kime yakardığını bilseydi, ne sağa ne de sola dönerdi."

Kaynaklarda bu şekilde bir ifade geçmemektedir. Ancak meşhur ve muteber hadis kitaplarında namazda sağa sola dönmenin uygun olmadığını belirten farklı rivâyetler bulunmaktadır.⁶³

Şihâbu'l-ahbâr'ın Gök Medrese Kitabelerine Kaynaklık Etmesi

⁵⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, (Thk.: Mahmud İbrahim Zayid), Beyrut, 1412/1992, (II, 126); Taberanî, *Müsnedü's-şâmiyyîn*, (Thk.: Hamdî Abdulmecid es-Selefi), Beyrut, 1417/1996, (II, 273-4), H.no: 1327; Sehmî, *Tarihu Curcân*, (Thk.: Muhammed Abdulmuîd Hân), Beyrut, 1407/1987, s.131, H.no: 135; İbnu'l-Cevzî, *el-İlelu'l-mütenahiye fî'l-ehâdisi'l-vâhiye*, (Thk.: İrşadulhak el-Âsirî), Lahor, ts., (I, 406-7), H.no: 682; Kazvîni, *et-Tedvin fî ahbari Kazvin*, IV,17; Beyrutî, *Esne'l-metalib*, (Thk.: Mustafa Abdulkadir Atâ), Beyrut, 1418/1997, s.259, H.no: 1334.

⁶⁰ Bkz. Taberanî, *Müsnedü's-şâmiyyîn*, II, 273-4, H.no: 1327; İbnu'l-Cevzî, *el-İlelu'l-mütenahiye*, I, 406-7, H.no: 682; Seğânî, *el-Mevduât*, Beyrut, 1985, s.39, H.no: 41; Zehebî, *Mizanu'l-itidal fî nakdi'r-ricâl*, (Thk.: Ali Muhammed el-Becâvî- Fethiyye Ali el- Becâvî), Dâru'l-fikri'l-arabî, ts., (III, 65), Terc.no: 4047; İbn Hacer, *Lisanu'l-mizan*, III, 276, Terc.no: 4354/3; Şevkanî, *el-Fevaidu'l-mecma*, s.43, H.no: 80-1.

⁶¹ Arapça-Türkçe sözlüklerde bu ifadenin karşılığı "bağırtlak kuşu" olarak belirtilmektedir. Ancak biz Türkçede kullanıldığı şekliyle tercüme etmeyi daha uygun bulduk.

⁶² Buharî, *Sahih*, salat, 65, (I, 116); Müslim, *Sahih*, mesacid, 24-25, (I, 378), zühd, 43-44, (III, 2287); Tirmizî, *Sünen*, salat, 120, H.no: 318-9, (II, 134-5); Nesâî, *Sünen*, İstanbul, 1413/1992, mesacid, 1, H.no: 686, (II, 31); İbn Mâce, *Sünen*, mesacid, 1, H.no: 735-8, (I, 243-4); Darimî, *Sünen*, salat, 113, H.no: 1399, (I, 264); Ahmed, *Müsned*, I, 20, 53, 61, 70, 241, II, 221, VI, 461.

⁶³ Bkz. Buharî, *Sahih*, ezan, 93, bed'ül-halk, 11; Ebû Davud, *Sünen*, salat, 161, H.no: 909-10; Tirmizî, *Sünen*, cumua, 60, H.no:587-590; Nesâî, *Sünen*, sehv, 10, H.no:1193-1197; Ahmed, *Müsned*, VI, 70, 106.

Kudâî'nin (454/1062) Şihabu'l-ahbâr adlı eserini tercüme eden Ali Yardım, söz konusu kitabın Türk İslam kültürü üzerindeki etkilerini açıklarken Selçuklu devri mimarî eserlerinin yani kitabelerinin bundan etkilendiğini belirtmiştir. Pek çok medresede olduğu gibi Sivas Gök Medrese'nin kitabelerinde de etkisini gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir: "Sivas'ta Buruciye, Çifte Minareli ve Gök Medrese gibi mimarî eserler ile Divriği Kale Camii'nin Sivas Kongre Binasında (Müze) muhafaza edilen ahşap kapılarına işlenen hadislerin, tamamen *Şihab'ul-ahbâr*'dan alındığı anlaşılmıştır."⁶⁴ Bu genel ifadeden sonra bazı istisnaların bulunduğunu dipnotta şöyle açıklamıştır: "Sivas'taki Selçuklu dönemi mimarî eserlerinde kullanılan hadis metinlerinden, sadece Gök Medrese'nin dış yüzündeki hadis-i kutsî ile mescid kısmının çinili kubbesindeki üç hadisten ikinci ve üçüncüsü, *Şihab'ul-ahbâr*'da yer almamaktadır."⁶⁵

Ali Yardım önce Gök Medrese kitabelerinin tamamının *Şihab'ul-ahbâr*'dan alındığını iddia etmiş, daha sonra da bunun birkaç istisnası olduğunu belirtmiştir. Halbuki durum tam anlamıyla böyle değildir. Bizim tespitlerimize göre, Gök Medrese'de incelemeye çalıştığımız 19 kitabeden sadece 8 tanesi aynen, iki tanesi de kısmen *Şihab'ul-ahbâr*'da bulunmaktadır. 1. ve 18. hadisler kısmen, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15 ve 16. hadisler ise aynı lafızlarla yer almaktadır. Bu da demek oluyor ki, toplam kitabelerin yaklaşık yarısı söz konusu kitaptaki hadislerle örtüşmektedir. Dolayısıyla Ali Yardım'ın Gök Medrese kitabelerinin tamamına yakınının *Şihab'ul-ahbâr*'dan alındığı tesbiti gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

XIII. asırda Sivas, Kayseri ve Konya başta olmak üzere eğitim kurumlarından olan pek çok medrese yapılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan bu medreseler, o dönemde eğitim ve öğretime ne kadar önem verildiğini göstermesi bakımından calib-i dikkattir. O günlerden günümüze kadar miras kalan medreselerden biri de Gök Medrese diğer adıyla Sahibiye medresesidir. Ziyaretçileriyle kucaklaşmak için halen restorasyon çalışmalarının bitmesini beklemektedir.

Mevcut vakfiyesinden anlaşıldığına göre, döneminin Hukuk Fakültesi mahiyetindeki Gök Medrese'nin kitabeleri, üzerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen asli şeklini büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Bu kitabelerde geçen ifadelerle hadis kültürü açısından bakıldığında özetle şunları söylemek mümkündür.

Gök Medrese'nin kitabelerinde geçen ifadeleri üç grupta toplayabiliriz:

Birincisi, meşhur ve muteber hadis kaynaklarında geçen sahih veya hasen hadisleri ihtiva eden kitabelerdir. Bu grubun örneklerini 1, 13, 15, 18 ve 19. kitabede geçen hadisler teşkil etmektedir.

⁶⁴ Ali yardım, *Şihab'ul-ahbâr tercümesi*, İstanbul, 1999, s. 13.

⁶⁵ Ali yardım, *Şihab'ul-ahbâr tercümesi*, s. 13, (26 nolu dipnot).

İkincisi, zayıf olmalarına rağmen amel edilebilir durumdaki hadislerdir. Bu gruba 2, 3, 4, 5, 12 ve 14. kitabelerde geçen hadsler örnek olarak gösterilebilir.

Üçüncü grubu ise çok zayıf veya uydurma olan rivâyetleri ihtiva eden kitabelerdir. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 16 ve 17. kitabelerdeki rivâyetler bu grubun örneklerini teşkil eder. Bunlardan 6, 8, 9 ve 10 nolu rivâyetlere ise hiçbir kaynakta rastlanamamıştır. Her ne kadar bu gruptaki ifadeler hadis ilmi açısından ele alındığında çok zayıf ve uydurma olarak görülse de anlamları İslam'ın temel prensiplerine aykırı değildir. Zira, iyi ve güzel şeyleri tavsiye etmektedir.

Kitabelerdeki ifadelerin yaklaşık yarısı Kudâî'nin (454/1062) *Şihâbu'l-ahbâr* veya *Müsnedu's-şihâb* adlı eserinde yer almaktadır. Bu da söz konusu kitabın o dönemin hadis kültüründe bir hayli etkili olduğunu göstermektedir.

Sivastaki iki medreseden hangisinin darulhadis olduğu hususu tartışmalıdır. Bazılarına göre Gök medrese, bazılarına göre ise Çifte Minareli Medrese darulhadistir. Bu farklı görüşlere sahip olanlar savundukları fikri destekleyecek bir takım deliller ileri sürseler de bunlar tatmin edici düzeyde değildir. Bu yüzden hangi medresenin darulhadis olduğuna tarihi açıdan inceleyip karar vermek gerekir.

Bizim sadece kitabelerini ele aldığımız Gök Medrese ve halk arasında dârulhadis olarak bilinen Çifte Minareli Medrese gibi eğitim öğretim kurumlarının hala araştırma yapılacak pek çok yönü bulunmaktadır. Mesela Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bu kurumlarda ne tür bir eğitim verilmiştir? Kimler hocalık etmiş, ne kadar öğrenci yetiştirmiştir? Kısacası bu okulların günümüze gelinceye kadar eğitim öğretim tarihi açısından nasıl bir fonksiyonu olmuştur? Bu tür soruların hala karşılığını bulamadığımızı ve bunların araştırılmaya muhtaç konular olduğunu düşünüyorum.